



Бочарова Карина Анатоліївна,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail k.bocharova@rambler.ru
ORCID 0000-0003-0486-9654

doi: 10.21564/2414–990x.136.90877

УДК 343.9.01:316.4.057.4

ЛАТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ВАНДАЛІЗМУ

Стаття присвячена латентності злочинів, пов'язаних з вандалізмом, аналізу її причин. Розглянуто основні підходи до визначення латентної злочинності, наведено групи обставин, що обумовлюють розвиток і підвищення її рівня.

Зазначено, які злочини вандалізації спрямованості є найбільш поширеними, причини неповідомлення свідками до правоохоронних органів про них та особисте ставлення опитаних до явища вандалізму в цілому.

Доведено, що існування латентності досліджуваних злочинів впливає на стан захищеності громадян та їхню довіру до правоохоронних органів, а також завдає значних матеріальних збитків державі і суспільству.

Ключові слова: вандалізм; латентність вандалізму; причини вандалізму; наслідки вандалізму; злочини, пов'язані з вандалізмом;

Бочарова К. А., аспірант кафедри кримінології і уголовно-исполнительного права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: k.bocharova@rambler.ru ; ORCID 0000-0003-0486-9654

Латентность современного вандализма

Статья посвящена латентности преступлений, связанных с вандализмом, и анализу её причин. Рассмотрены основные подходы определения латентной преступности, названы группы обстоятельств, которые обуславливают развитие и увеличение её уровня.

Установлено, какие преступления вандалізації направленности являются самыми распространёнными, причины несообщения свидетелями в правоохранительные органы о таких преступлениях и личное отношение опрошенных к явлению вандализма в целом.

Доказано, что существование исследуемых преступлений влияет на состояние защищенности граждан, их доверие к правоохранительным органам, а также причиняет значительный материальный ущерб государству и обществу.

Ключевые слова: вандалізм; латентность вандалізма; причины вандалізма; последствия вандалізма; преступления, связанные с вандалізмом.

Актуальність та постановка проблеми. Підрахунок усіх показників злочинності, які відображаються в офіційних звітах, складається з кількості вчинених злочинів на території України. Однак офіційні відомості відображають лише кількість зареєстрованих злочинів, а не характеризують реальний її стан. На жаль, такі викривлення кримінально-правової статистики існують у більшості країн світу, і Україна не є винятком.

Як частина загальної злочинності, ці злочини спричиняють ті ж самі негативні наслідки, завдаючи матеріальну та моральну шкоду суспільству.

Аналіз досліджень і публікацій. Певною мірою латентна злочинність розглядалась у працях Р. М. Акутаєва (R. Akutaev) [1], В. Ф. Оболенцева (V. Obolentsev) [2], Р. С. Веприцького (R. Vepryts'kyj) [3], А. О. Конєва (A. Konev) [4], А. П. Закалюка (A. Zakaliuk) [5] та інших вітчизняних і зарубіжних науковців. Але в Україні відсутні дослідження латентності вандалізму, аналіз його нових форм, тому вивчення злочинів вандалістичної спрямованості, виявлення причин їхньої латентності сприятиме вдосконаленню засобів боротьби з нею відповідно до нових потреб та розвитку сучасного суспільства.

Визначення причин латентності злочинів, пов'язаних з вандалізмом, є головною **метою** цієї **статті**. Необхідність аналізу явища вандалізму та причин його неврахування у статичній звітності обумовлено тим, що явище вандалізму широко розповсюджене у сучасному світі, із року в рік з'являються його нові видозмінені форми.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж дослідити латентність сучасного вандалізму, варто проаналізувати погляди вчених на цю проблему. Латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним чи судовим органам злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не відображаються і в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності [6, с. 152].

У міжнародному значенні латентна ознака явища злочинності найчастіше позначається виразом «dark side of crime» або «темний бік злочинності» [7, с. 15], чи «non-reported crimes», тобто «злочини, про які не було повідомлено поліції» [8]. Мінливість феномена злочинності зовні виявляється у різних сторонах його буття – очевидній та неочевидній (потаємній або латентній). Предметний зміст латентності розкривається двома істотними ознаками – «невиявленість» та «невідомість» реальних злочинних проявів органам кримінальної юстиції, що тягне за собою їх неврахованість кримінально-правовою статистичною звітністю [9, с. 110].

Ще на початку 80-х років минулого століття А. О. Конєв визначив латентну злочинність як специфічне соціальне явище, що являє собою сукупність кримінально караних діянь, щодо яких могли (або не могли) виникнути оперативно-розшукові заходи [4, с. 3]. А. П. Закалюк визначає латентну злочинність як частку «злочинності, що становить сукупність злочинів різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування

у вигляді порушення кримінально-процесуального провадження та притягнення винних у їхньому вчиненні до відповідальності» [5, с. 177].

У терміні «латентність» В. Ф. Оболенцев пропонує розуміти явище латентної злочинності взагалі, абстрактно, у відриві від її реального стану. Що стосується конкретних злочинів, то цим терміном може бути позначений їх особливий статус, при якому злочинні посягання не виявлені або внаслідок інших певних обставин про них взагалі не стало відомо правоохоронним і судовим органам, через що відомості про такі діяння не відбиваються в офіційній кримінально-правовій статистиці [2, с. 19]. З таким твердженням можна погодитись, бо вандалізм, наприклад, охоплює у собі декілька ознак різних кримінально караних діянь, і при дослідженні злочинів, пов'язаних з вандалізмом, можна характеризувати латентність як збірну ознаку, але враховуючи дані усіх злочинів, з яких вона складається.

Особлива небезпека наслідків латентної злочинності полягає перш за все у тому, що вона породжує невіру громадян в успіх правоохоронних органів щодо припинення антисуспільних дій, призводить до зниження соціально-правової активності населення у боротьбі з правопорушеннями, формує у свідомості злочинців переконання про можливість безкаранно вчиняти злочини, послаблює превентивну діяльність правоохоронних органів [10, с. 170–171].

Виявлення латентної злочинності – надважливе завдання при запобіганні злочинності та розробці заходів її запобігання. Для встановлення відомостей у кримінологічних дослідженнях застосовуються статистичні, соціологічні, логіко-математичні та економічні методи. Серед них є масові опитування населення, анкетування, експертні оцінки, матеріали преси; вивчення правоохоронними органами річних звітів про господарську діяльність окремих підприємств та організацій; систематичний контроль за станом статистичного обліку. На нашу думку, найефективнішим методом вивчення латентних злочинів, пов'язаних з вандалізмом, є масові опитування населення, експертні оцінки, ознайомлення з річними звітами правоохоронних органів та дослідження архівних кримінальних проваджень щодо цих видів злочинів.

Усі обставини, що обумовлюють латентну злочинність, науковці розділяють на три групи:

– обставини, безпосередньо пов'язані з характеристикою злочинного посягання і поведінкою злочинця (впевненість у неочевидності вчинення протиправних дій, особи не вважають скоєне діяння злочином, витонченість способу вчинення злочину тощо);

– обставини, що впливають із недоліків діяльності правоохоронних органів (відсутність належної реакції на виявлену інформацію про злочин, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину як адміністративного правопорушення чи як іншого злочину, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їх можливостей та ін.);

– обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців і керівників організаційно-господарчих структур, обізнаних про вчинені злочини

(особи з різних причин не повідомляють відповідним органам про вчинені злочини) [11, с. 64].

Досліджуючи питання латентності, ці ж учені за механізмом її утворення виділяють чотири різновиди. Перший різновид охоплює сукупність злочинів, про факт вчинення яких ні правоохоронним органам, ні окремим громадянам нічого не відомо. Про злочинну подію знають тільки винний та його спільники, які вочевидь не зацікавлені у розголошенні цих відомостей.

Другий різновид латентної злочинності становить великий масив злочинів, які хоча й відомі посадовим особам, але вони не інформують про них відповідні органи. Серед мотивів, які спонукають їх до цього, можна назвати прагнення приховати злочин, бо його виявлення може завдати шкоди престижу організації або її керівникам.

Третій різновид латентної злочинності іноді позначають терміном «граничні ситуації». Він являє собою групу тих злочинів, інформація про які стала відома правоохоронним органам, але їх представник помилково, сумлінно помиляючись або не маючи достатньої професійної підготовки, дав неправильну юридичну оцінку діянню, у зв'язку з чим воно опинилося поза статистичним обліком.

І, нарешті, останній різновид латентної злочинності становлять ті злочини, які стали відомі представнику правоохоронних органів, але з різних міркувань він їх не реєструє. Іноді це здійснюється з тим наміром, щоб шляхом маніпуляцій зі статистикою створити видимість кримінального благополуччя у районі, області; часом це незаконне приховування вчинених злочинів з корисливою метою або внаслідок іншої особистої зацікавленості. Такий різновид латентної злочинності найбільш шкідливий, оскільки окремі працівники правоохоронних органів, покликані за законом здійснювати надійний і повний статистичний облік злочинності, порушують зазначені вимоги. Тому достовірність статистичних даних про рівень злочинності уже на регіональному рівні часто породжує сумніви [11, с. 64].

Ураховуючи всі види протиправних дій, до яких належать акти вандалізму, залежно від того, який саме злочин вчинено, можна встановити, до якого виду латентності він належить. Наприклад, хуліганство, наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого чи незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини можна віднести до четвертого виду, нанесення графіті – до третього. У деяких випадках, залежно від мотиву вчинення, пошкодження майна чи погіршення естетичного вигляду будівлі, споруди чи іншого об'єкта благоустрою міста чи помешкання, пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо- конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів можна вважати латентністю другої групи, бо через розголошення відомостей про скоєння цих злочинів під загрозою може опинитися престиж підприємства, установи чи організації.

Як зазначають О. М. Бандурка та А. Ф. Зелінський, умисні дії, спрямовані на знищення і пошкодження культурних та матеріальних цінностей, належать

до категорії високолатентних видів злочинів не тому, що не залишають слідів, а через поблажливе ставлення до такого роду посягань. Певна річ, підпали та вибухи, особливо якщо вони призвели до загибелі людей або до інших тяжких наслідків, як правило, реєструються, кримінальні провадження нерідко розпочинаються за іншими статтями або завершуються через різні обставини, коли не вдається їх розкрити [12, с. 50].

Підтвердженням того, що злочини, пов'язані з вандалізмом, є високолатентними, є проведене нами впродовж 2016–2017 рр. через мережу Інтернет та шляхом анкетування кримінологічне дослідження, учасниками якого стали громадяни України різних її регіонів віком від 18 до 65 років. Приблизно 70 % опитаних відповіли, що стикалися з проявами вандалізму, але, на жаль, 95 % з них не повідомляли у правоохоронні органи. Причинами неповідомлення є таке: 1) свідок не вважає, що ефективність роботи правоохоронних органів сприятиме покаранню винного (39 %); 2) небажання брати участь у офіційному розслідуванні (25 %); 3) вчинене діяння не спричинило наслідків у вигляді шкоди життю чи здоров'ю людини (13 %); 4) свідки не вважають таке діяння злочинним (10 %); 5) протиправні дії не стосувалися свідка, його майна, близьких (9 %); 6) інші причини (4 %). Тож, як бачимо, високий рівень латентності злочинів, пов'язаних з вандалізмом, виникає не стільки через діяльність чи бездіяльність правоохоронних органів щодо їх реєстрації чи розслідування, стільки через неготовність і небажання свідків повідомляти про ці злочини.

Відповідно до наших даних, найпоширенішим проявом вандалізму респонденти називають нанесення графіті (майже 68 % опитаних відповіли, що стикалися з цими правопорушеннями). Менш розповсюдженими виявилися хуліганство з умисним знищенням або пошкодженням майна та/або спричиненням іншої матеріальної шкоди, а також пошкодження об'єктів культурної спадщини (10 і 9 % відповідно). Останні 13 % – наруга над могилою, іншим місцем поховання або тілом померлого, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, пошкодження релігійних споруд і культових будинків [13, с. 211].

Також виявлено, що більш ніж 85 % респондентів засуджують акти вандалізму та всі його прояви, і лише 45 % готові йому протистояти за таких умов: а) реального покарання винного (64 %); б) гарантії анонімності (14 %); в) гарантії безпеки близьким (10 %); г) фінансової вигоди (7 %); д) з інших причин (5 %) [13, с. 211].

Опитування ж практичних працівників правоохоронних органів, стаж роботи за фахом яких більше 3 років, довело, що лише половина респондентів мала справу зі злочинами, пов'язаними з вандалізмом. Особи, які брали участь в опитуванні, наголосили, що кваліфікувати злочинні діяння, про які повідомляє свідок, було нескладно, якщо склад кримінального правопорушення вже передбачено статтею Кримінального кодексу України (хуліганство, наруга над могилою, місцем поховання або над тілом померлого). Що стосується нанесення графіті, пошкодження об'єктів, споруд або інших будівель та/або спричинення

іншої матеріальної шкоди, склад злочинів яких не охоплюється існуючими статтями КК України, то тут практичні працівники вказували на складність кваліфікації таких кримінальних правопорушень. На думку цих респондентів, причинами латентності злочинів, пов'язаних з вандалізмом, є неповідомлення свідками до правоохоронних органів про такі злочини, а також помилкова їх кваліфікація.

Головною причиною неповідомлення про акти вандалізму, на думку практичних працівників правоохоронних органів, є небажання свідків брати участь в офіційному розслідуванні (85 %). Називалися опитуваними і інші причини: 1) ефективність роботи правоохоронних органів не сприятиме покаранню винних – 10 %; 2) свідки не вважають вчинені діяння злочинними – 3 %; 3) протиправні дії не стосуються свідка, його майна, близьких – 1 %; 4) інші причини – 1 %.

Отже, отримані нами результати уможливають **висновок**, що латентність злочинів вандалісної спрямованості призводить до зниження правової захищеності громадян, створює у суспільстві обстановку безкарності та завдає істотних збитків як державі, так і громадянам. Прогалини у вивченні цієї проблеми впливають на ефективність розроблених заходів запобігання вандалізму та профілактику цих злочинів.

Існування латентної злочинності сприяє формуванню хибного уявлення про її масштаби та стан. Вона спричиняє похибки у прогнозуванні злочинності, плануванні заходів з протидії їй. Удосконалення облікової роботи правоохоронних органів, більша обізнаність їх працівників з ознаками злочинів, пов'язаних з вандалізмом, роз'яснювальна робота з населенням та покращання культурно-виховних заходів серед дітей і молоді спроможні вплинути на зменшення латентності досліджуваної категорії злочинів.

Список літератури:

1. Акутаев Р. М. Проблемы латентной преступности : по материалам Дагестанской АССР : дис... канд. юрид. наук 12.00.08 / Р. М. Акутаев. – Махачкала, 1984. – 215 с.
2. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії і практики попередження. – Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. – 128 с.
3. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання [Електронний ресурс] / Р. С. Веприцький // Форум права. – 2014. – №1. – С. 72–74. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_14.pdf.
4. Конев А. А. Основные криминологические характеристики латентной преступности / А. А. Конев. – Омск, 1980. – 47 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. – Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. – 424 с.
6. Оболенцев В. Ф. Новый метод у вивченні латентної злочинності / В. Ф. Оболенцев // Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті: тези наукових доповідей та повідомлень учасників наукової конференції молодих учених (м. Харків, 25–26 грудня 2002 р.). – Харків, 2003. – С. 152–154.
7. Anderson P. R. Introduction to Criminal Justice / P. R. Anderson, D. J. Newman. – New York : McGraw-Hill Inc., 1993. – 481 p.

8. Crime and Criminology. – 7-th ed. – Wm. C. Brown Communication, Inc. (USA), 1994. – P. 165.
9. Головкін Б. М. Латентний вимір корисливої насильницької злочинності в Україні / Б. М. Головкін // Юридична Україна. – 2009. – № 6. – С. 110–116.
10. Латентная преступность: познание, политика, стратегия : сб. материалов междунар. семинара. – Москва : Всерос. науч.-исслед. ин-т МВД, 1993. – 340 с.
11. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. – Харків : Право, 2014. – 440 с.
12. Бандурка А. М. Вандализм : научное издание / А. М. Бандурка, А. Ф. Зелинский. – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 199 с.
13. Бочарова К. А. Латентність злочинів, пов'язаних з вандалізмом (за результатами кримінологічного дослідження) / К. А. Бочарова // Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Харків, 9 грудня 2016 р.). – Харків : Право. – 2016. – С. 210–212.

References:

1. Akutaev, R. (1984). Problemy latentnoj prestupnosti. Po materialam Dagestanskoj ASSR [Problems of latent crimes. According to the materials of Dagestan ASSR]. *Candidate's thesis*. Makhachkala [in Russian].
2. Obolentsev, V. (2005). Latentna zlochynnist': problemy teorii i praktyky poperedzhennia [Latent crimes: problems of theory and practice of crime prevention]. Kharkiv, publisher Vapniarchuk, V. [in Ukrainian].
3. Vepryts'kyj, R. (2014). Latentnist' zlochynnosti ta shliakhy ii podolannia [Latency of criminality and ways of its prevention]. *Forum prava*, 1, 72–74. *nbuv.gov.ua*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_14.pdf [in Ukrainian].
4. Konev, A.A. (1980). Osnovnye kriminologicheskie harakteristiki latentnoj prestupnosti [Main characteristics of latent crimes]. Omsk [in Russian].
5. Zakaliuk, A. (2007). Kurs suchasnoi ukrains'koi kryminolohii: teoriia i praktyka: U 3 kn. [The course of Ukrainian modern Criminology: theory and practice: in 3 books]. Kyiv, In Yure [in Ukrainian].
6. Obolentsev, V. (2003). Novyj metod u vyvchenni latentnoi zlochynnosti [The new method of researching latent criminality]. Abstracts of papers of participants of conference of young scientists: Problems of the development of legal science in new century, Kharkiv, Pravo, 152-154 [in Ukrainian].
7. Anderson, P.R., Newman, D.J. (1993). Introduction to Criminal Justice. New York etc. McGraw-Hill Inc.
8. Crime and Criminology. (1994). 7-th ed. Wm. C. Brown Communication, Inc. USA, 165.
9. Holovkin, B. (2009). Latentnyj vymir koryslyvoi nasylnyts'koi zlochynnosti v Ukrainy [Latent dimension of gain and violent criminality in Ukraine]. *Yurydychna Ukraina*, 6, 110–116 [in Ukrainian].
10. Latentnaja prestupnost': poznanie, politika, strategija [Latent crime: cognition, politic, strategy]. (1993). Collection of materials of the international seminar, Moscow [in Russian]
11. Holina, V., Holovkin, B., Valuj's'ka, M. et al. (2014). Kryminolohiia [Criminology]. Kharkiv, Pravo [in Ukrainian].
12. Bandurka, O., Zelynskyj, A. (1996). Vandalyzm: nauchnoe yzdanye [Vandalism: scientific publication]. Kharkiv. Unyversytet vnutrennykh del MVD Ukrayny [in Ukrainian].
13. Bocharova, K.A. (2016). Latentnist' zlochyniv, pov'iazanykh z vandalizmom (za rezul'tatamy kryminolohichnoho doslidzhennia) [Latent crimes connected with vandalism (according to the results of the criminological research)]. Proceedings of the International Conference: Modern Criminology: achievements, problems, perspectives, Kharkiv, Pravo, 210-212 [in Ukrainian].

Bocharova K. A., Postgraduate Student of the Department of Criminology and Penitentiary Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: k.bocharova@rambler.ru ; ORCID 0000-0003-0486-9654

Latency of Modern Vandalism

Counting all indexes of criminality which display in official reports consist of number of committed crimes on the territory of Ukraine. However, the official data show only a number of registered crimes, but do not characterize their real condition. There are a lot of distortions of statistics either in many countries or Ukraine.

Latency of crimes connected with vandalism is not researched problem nowadays. These crimes as a part of the general criminality cause the same moral and material damages.

Modern scientists who studied latency of criminality are V. Obolentsev, R. Akutaev, R. Vepryts'kyj, A. Konev and A. Zakaliuk but they do not differentiate its main signs for each offence separately. So, to our opinion, main requirements in this sphere are formation of modern state of latent vandalism and analysis its determination in current condition social development.

Latent criminality is a summation of committed crimes, but undetected or such, which are not registered by the law-enforcement bodies, or information about them is not shown in official criminal statistics. Semantic origin of term «latent» (from Latin «latentis») means hidden or unknown, one which are not displayed in official accounting.

There are three groups of reasons which are caused latency of crimes (reasons connected with the characteristic of a criminal assault, reasons which are arising from the deficiencies of the law-enforcement bodies' activity, reasons connected with the behavior of victims, witnesses or other persons who know about committed crime).

According to the criminological research the most popular form of vandalism is graffiti (68%). Other less popular forms are hooliganism with intentional destruction or/and damaging of a property, or damaging of the objects of cultural heritage (10% and 9% in accordance). The latest ones include desecration of grave, other place of burial or abuse of a dead body, destruction of communication lines and conveyances, damaging of religious or cultural buildings.

So, using the receiving information we can suggest that latency of vandal crimes will reduce legal security of people, create the situation of impunity and cause substantial losses for a state and citizens as well.

Existence latent crimes create a formation of wrong conception of its scales and condition. It causes faults in prognostication of criminality, in planning of its countermeasures. Latency of crimes connected with vandalism causes serious consequences either to state or to people.

Keywords: vandalism; latency of vandalism; causes of vandalism; consequences of vandalism; crimes connected with vandalism.

Надійшла до редколегії 24.01.2017 р.